

Abstract

This article is based on the essay »When boys want to play with boys« which analyses hegemonic masculinity in conversation with three course leaders at different »male-courses«. The article aims to discuss the leaders' relationship to different masculinities, and to pay special attention to the importance of sexuality in their constructions of masculinity. It takes into account research about the profeminist- and the mythopoetic men's movement. Theories used to framework the analysis are mainly R.W. Connell's studies and her concept of hegemonic masculinity, in strategic coalition with Judith Butler's queer theories. The purpose is to further emphasize the connection between gender and sexuality. The article shows that the ideologies not based on an analysis of societal power relations, tend to formulate themselves in contradistinction to subordinated and marginalized masculinities as well as women. A central point is that the particular male-course homosociality between men in Sweden often depend on an obligatory heterosexuality, since it is still being connected to the stereotype of the »velourman«, which was used to stigmatize the profeminist men's movement in the 1970's.

MATILDA LINDQUIST är född 1982. Hon har studerat genusvetenskap vid Södertörns högskola, och har förutom den C-uppsats som ligger till grund för ovanstående artikel, även skrivit en b-uppsats tillsammans med Maria Hägglund om mediadrevet mot Tiina Rosenberg. Hon intresserar sig för intersektionell genusforskning, queer- och homosexualitetsforskning, liksom kritiska studier mot det förgivettagna och privilegierade såsom vithet, heterosexualitet och maskulinitet.

Innehåll

Underlag och fokus	41
Bakgrund samt velourmannen som stigma	42
Empiri	44
Den heterosexuella matrisen	44
Maskulina hierarkier	45
Den önskvärda maskuliniteten	46
Velourmannen	49
Bögen och sexualiteten	51
Diskussion	55
Noter	58
Litteratur	59

Velourmannen, bögen och Järn-Hans

Manskurser och maskulinitet

MATILDA LINDQUIST

I3: och det...alltså för att vara självkritisk så tror jag att... att det finns en...en, kanske framförallt i början alltså, funnits en rädsla...när man går ut med de här frågorna att bli förknippad med homosexuella.

M: Mm...

I3: Jag tror att det faktiskt...har runnit bort nu.

M: Du tror det?

I3: Ja (skrattar), på...ja, alltså jag menar den finns ju där va, det ska jag inte säga men..., jag kan komma ihåg... diskussioner med...med...med män...på åttiotalet, där då nån gång då att »jaja, men då kanske dom tror att vi är bögar« eller någonting sånt där va...men det var inte inom den här rörelsen, men ändå va, att det finns...för att ha en trovärdighet så ska...så får man inte förknippas med det...

Underlag och fokus

Denna artikel presenterar huvuddragen i den genusvetenskapliga kandidatuppsatsen *»När pojkar vill leka med pojkar«* – en kvalitativ intervjustudie med manskursledare, med fokus på hegemonisk maskulinitet, sexualitet och feminism (Lindquist, 2008), samt tidigare opublicerat intervjumaterial från samma studie. Det övergripande syftet har varit att undersöka vilka idéer om maskulinitet som förmedlas och prioriteras i samtal med personer med erfarenhet av att leda manskurser, vilka till stor del bedrivs inom ramarna för svensk personlig utvecklingsrörelse. Studien har också, mot bakgrund

av tidigare forskning om mansrörelser i Sverige och västvärlden, och utifrån de brett definierade kategorierna *profeministisk mansrörelse* samt *mytopoetisk mansrörelse*, önskat stämma av i vilken tradition informanterna formulerat sina ideologier eller om nya alternativ kan ha uppstått. Ett fokus har därmed varit på hur informanterna förhåller sig till kvinnor och kvinnorörelse.

I denna artikel kommer dock tyngdpunkten att ligga på huruvida konstruktionerna av maskulinitet förutsätter uteslutandet av andra maskulina positioner, med särskild emphasis på sexualitet. Då det är en vedertagen utgångspunkt inom genusvetenskapen att sexualitet och genus återskapas och förstärker varandra i en oupplöslig samverkan, bör de heller inte söka tolkas separerade. I genomgångarna av informanternas utsagor blev det också uppenbart att det är svårt att nog understryka behovet av att accentuera sexualitet inom aktuell maskulinitetsforskning, eftersom denna ständigt gör sig påmind i konstruktioner av kön. Därmed har jag, trots större intersektionella ansatser i originalmaterialet, här valt att presentera just denna aspekt.

Bakgrund samt velourmannen som stigma

Den profeministiska mansrörelse som verkade under svenskt 1970-tal byggde på visionen om att befria män från destruktiva och patriarkala manlighetsideal. Man ansåg att också männen led av de roller som påtvingades individer utifrån kön. Det blev mycket uppmärksammat hur man tog testandet av maskulinitetens, men också sexualitetens, gränser steget längre än någon tidigare, genom att tala om fysisk närhet mellan män. Ytterst kontroversiellt var vidare att homosexuella män uppbar en relativt hög status, eftersom tanken var att befria männen från den traditionella mansrollen, vilken sammankopplades med heterosexualitet. I sin doktorsavhandling *Befria mannen! – Idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*, söker idéhistorikern Helena Hill svar på vad som händer när samhällets normativa genuspositioner utmanas. Mansrörelsen tas där som exempel på en progressiv kritik av den hegemoniska maskuliniteten (se utveckling; R.W Connell nedan). Hon menar att talet om kroppslig beröring, ömhetsyttringar och sensuella känslor mellan män »utmanade hegemoniska normer om män lika mycket som de praktiska övningarna«.¹

En övervägande positiv medial presentation av rörelsen vid dess begynnelse övergick dock senare i allt mer kritiska tongångar då 1970-tal övergick

i 80-tal och nya liberala strömningar svepte över Sverige. Nu utmålades istället en stereotyp av mansgruppsdeltagaren under epitetet »velourmannen«: femininiserad, vek och homosexuell, eller kapitallös på den heterosexuella begärsmarknaden. En bidragande, men ofta överskattad, källa till denna bild var den artikel som Jan Gulliou 1979 skrev för FiB Kulturfront där han bl.a. påstod att männen på manslägren smekte varandra i stjärten, samt ingående beskrev sina intryck av deltagarnas kroppar som bl.a. beskrevs som »påtagligt magra och underviktiga«.² Med denna attitydsförändring kom också många debattörer och forna medlemmar att ta avstånd från rörelsen. År 1986 omvandlades föreningen Befria mannen till Föreningen Mannen som då bytt ut sin profeministiska könsrollsanalys mot en särartsideologisk motsvarighet som önskade »återupprätta en förlorad manlighet«.³ Snart importerades också influenser från den mytopoetiska mansrörelse som i USA med anknytning till fantasygenren vunnit stort gehör med idéer om mannens behov av att »söka efter sin inre vildman«. Nu var den allmänna uppfattningen att jämställdheten gått för långt, att kvinnorna tagit över makten, och att männen kuvats och feminiserats av kvinnorörelsens krav. En central aspekt av den negativa diskursen om velourmannen hängde ihop med bilden av en hotad heterosexualitet. Hill förklarar: »mansrörelsemännen menade själva att män tidigare tagit avstånd ifrån allt manligt och dessutom anammat kvinnorörelsens krav utan urskiljning, för att sedan upptäcka att kvinnor inte ville ha dem, utan föredrog maskulina män.«⁴

Man kan därmed dra slutsatsen att heteronormativa regelverk i hög grad styrde den profeministiska mansrörelsens öde. En ny diskurs om könen kom att inta en hegemonisk position i såväl samhällsdebatten som i de aktiva mansgrupperna; nämligen att könen var olika men jämställda.⁵ Alltsedan dess har det fortgående bedrivits manskurser inom olika forum i Sverige och med olika syften och fokus, men relativt lite skrivits om vilka idéer som sedan den mytopoetiska rörelsens framgångar kommit att färga dessa verksamheter. Samtidigt har begrepp som »velourmän« och »mjukispappor« levt kvar i det svenska medvetandet och används fortfarande löjeväckande eller nedlåtande om den profeministiska mansrörelsen, liksom om män som på olika vis tenderar att ta jämställdheten »för långt« på bekostnad av den heterosexuella dragningskraften.

Empiri

Jag har genomfört djupintervjuer med tre oberoende kursledare som var och en på sitt håll anordnar eller har anordnat separatistiska kurser för män där man specifikt vill jobba med idéer om män och manlighet. Informanterna härstammar från skilda sammanhang med ideologiska meningsskiljaktigheter. Min ambition har varit att i materialet urskilja såväl likheter som skiljeliner mellan informanternas utsagor. De är förkortade och informanterna har betecknats I, numrerade utifrån intervjuernas kronologiska genomförande.

I1 har sedan många år bedrivit helgkurser för män, vars upplägg påminner om den mytopoetiska rörelsens, samt föreläst i olika sammanhang om män och manlighet. Han använder sig förutom samtalsteknik också av dans, målade bilder samt symboliska uttryckssätt och visualiseringar utifrån sägner och berättelser. I2 är inte längre aktiv som manskursledare, men ägnade sig under fem, sex år åt kurser som riktade sig till män inom personlig utveckling. Numera ägnar han sig framförallt åt parkurser inriktade på sexualitet, samt kurser i personalutveckling mot näringslivet. Det framgår dock att dimensioner som manlighet och maskulinitet är centrala i hans arbete, samt att strategiskt könsseparatistiska inslag förekommer. Både I1 och I2 är välkända namn inom sina områden, och har inom de närmsta åren figurerat i olika mediakanaler. I3 har sedan mitten av 1980-talet arbetat med kurser för män om manlighet inom olika forum. Numera är han heltidssysselsatt inom en organisation som arbetar för mäns engagemang i jämställdhet. Förutom det leder han också inom ett annat forum kurser för män som syftar till personlig befrielse, bl.a. från hinder och begränsningar som införlivats på grund av förtryckande samhällsstrukturer.

Den heterosexuella matrisen

Judith Butler är en av dem som tidigt påpekat den intima kopplingen mellan genusdisciplinering och en tvingande heterosexualitet, effektivt sammanfattat i hennes begrepp »den heterosexuella matrisen« vilket åsyftar den naturaliserade ekvationen kvinnligt kön= kvinnligt genus = begär mot man, manligt kön = manligt genus = begär mot kvinna.⁶ Hon skriver i sitt reviderade förord till 1999 års upplaga av *Genustrubbel* att hon inte vill påstå att en viss sexuell praktik automatiskt genererar ett visst genus men att »när det gäller den normativa heterosexualiteten används genuskontroll ibland som ett sätt att befästa denna heterosexualitet«.⁷ Jag menar att denna relation är

cirkulär och att det därmed givetvis går att vända på resonemanget och säga att den normativa heterosexualiteten tillika används för att utöva genuskontroll. För att komma närmre idén om hur en tvingande heterosexualitet används för att disciplinera maskuliniteter i mansgruppssammanhangen har det i studien visats sig mycket intressant att se på begreppen »velourman« och »mjukisman« samt på hur dessa stigmatiserande benämningar än idag påverkar svenska mäns homosociala verksamheter.

Maskulina hierarkier

Studiens bärande teoretiska utgångspunkt har hämtats från den australiensiske sociologen Raewyn Connells teorier om hegemonisk maskulinitet i vilka maskuliniteter inte ses som stabila och statiska utan snarare betraktas som konfigurationer av sociala praktiker. Dessa reproduceras fortgående genom relationer och processer, och bildar en inbördes hierarki i vilken den hegemoniska maskuliniteten utgör den högsta kasten. Teorin blottlägger den asymmetriska tillgången till makt för män och kvinnor, och har sin utgångspunkt i teorin om ett patriarkat, samtidigt som den söker beskriva ojämlika relationer mellan olika maskuliniteter. Hegemonisk maskulinitet uppstår i relationen mellan kulturella ideal och institutionell makt, och hävdas framförallt genom auktoritet. På så vis utgör den hegemoniska maskuliniteten den »konfiguration av genuspraktik som innehåller det för tillfället accepterade svaret på frågan om patriarkatets legitimitet«. ⁸ Hegemoni är därmed en föränderlig relation som försvarar sig genom strategisk omvandling, och i viss mån lokala variationer för att bättre anpassa sig till historiska och lokala kontexter. Hegemonisk maskulinitet handlar därmed om det härskande idealet, vilket framställer sig själv som norm. Normen upprätthålls och reproduceras i samarbete med såväl *underordnade*, *marginaliserade* och *delaktiga* maskuliniteter samt av kvinnor. Ytterst få män är i verkliga livet bärare av hegemonisk maskulinitet, men; skriver Connell »majoriteten av män [drar] fördel av denna maskulinitets hegemoni eftersom de tillgodogör sig den patriarkaliska utdelningen, d.v.s. de fördelar som män vinner av kvinnornas underordnade ställning«. ⁹ De allra flesta män kan därmed placeras i kategorin delaktiga maskuliniteter då de understödjer den rådande ordningen. De deltar därigenom i positioneringen mot kvinnor och de underordnade och marginaliserade maskuliniteter som i en västerländsk kontext framförallt består av homosexuella män, etniska minoriteter,

lägre samhällsklasser och feminina praktiker. De delaktiga maskuliniteterna reproducerar genom sitt stöd av den hegemoniska maskuliniteten mäns kulturella auktoritet, trots att de officiellt kan påstå sig vara för jämställdhet och feminism.

Med sina tjugotal år på nacken har teorierna om hegemonisk maskulinitet hunnit både kritiseras och försvaras, kompletteras och revideras. En fråga som har varit frekvent närvarande i diskussionen är om det kan existera flera parallella hegemoniska maskuliniteter och hur mycket de kan variera lokalt. Connell och Messerschmidt sammanfattar i artikeln »Hegemonic masculinity, rethinking the concept«, ¹⁰ att empiriskt existerande hegemoniska maskuliniteter bör kunna analyseras på tre nivåer; nämligen *lokalt*, *regionalt* och *globalt*. De understryker dock att vi *måste* förstå att uttryck för lokala hegemonier inte kan tolkas isolerat utan måste inkludera ett globalt perspektiv. I uppsatsen är det också utifrån dessa tre nivåer som jag valt att analysera mitt materialet, men av utrymmesskäl är genomgången av hegemonisk maskulinitet här kraftigt nedskuren.

Den önskvärda maskuliniteten

Gemensamt för informanterna är att de arbetat gruppterapeutiskt utifrån idéer om problem som man antar beröra biologiska män utifrån det faktum att de är just biologiska män. På grund av sina skilda kontexter formulerar informanterna sina tankar om mäns problematik relativt olika. De använder dock alla en retorik som för tankarna till hegemonisk maskulinitet när de söker beskriva sina respektive uppfattningar om hur kursdeltagarna ska arbeta med sina upplevelser av att vara män. De söker något bortom det de anser att män iscensätter idag, och denna alternativa maskulinitet existerar i utsagorna därmed framförallt som just en tankefigur; mot vilken de flesta av dem i olika grad förhåller och underordnar idéer om andra maskuliniteter. Detta överensstämmer med Connells teori om hur ytterst få män det är som i det verkliga livet är bärare av hegemonisk maskulinitet, som på så vis snarare blir ett diskursivt ideal, omöjligt att leva upp till. ¹¹ Idéerna om vad det är männen ska uppnå med sin kursmedverkan kan ses som exempel på *lokala* hegemoniska maskuliniteter. För I1 handlar idealet bl.a. om »det otämjda i mannen«, något så abstrakt att det illustreras av arketyper och folksagor samt historiska och reproduktiva metaforer.

I1: Men om jag ska försöka generalisera...eller säga nåt som är manligt och kvinnligt, så tycker jag att manlighet handlar om att göra saker, alltså penetrera är ju det största manliga, det typiska manliga, kvinnan tar emot och omsluter rent fysiskt redan när man föds, manligt och kvinnligt, så är det mannen som penetrerar och kvinnan som tar emot och omsluter. Och det symboliseras ute i livet; jag tycker att männen oftare bryter igenom.

I1 förklarar tidigt att han föredrar att tala om »det otämjda i mannen«, vilket är en direkt analogi till »vildmannen«, och hänvisar upprepade gånger till Robert Blys bok *Järn Hans. En bok om män* som varit tongivande för hela den mytopoetiska falangen,¹² och säger att sagan förekommer som redskap i hans kursupplägg. Därmed kan den mytopoetiska mansrörelsen anses vara hans diskursiva fond, samt *regionala* dimension. Ur det *globala* perspektivet visar I1 dock prov på motstånd mot den transnationella affärsmaskuliniteten.¹³ Han tycks favorisera en förgången konfiguration av hegemonisk maskulinitet: den starke, kroppsarbetande, enstörige vilden som ofta reproduceras i kulturella representationer. I hans utsaga prioriteras denna maskulinitet framför de samhällsaspekter som förknippas med den transnationelle affärsmaskuliniteten, som »marknadskrafterna«, »exklusivt yttre« och »ytlig« urbanitet.

I2 hänvisar snarare till den upplyste mannen; den intellektuelle och framgångsrike tjänstemannen som samtidigt är känslomässigt förankrad, i kontakt med »sin inre kvinna«, samt barnorienterad. Detta är en definition som han varken tycks anse den moderne stadsmannen eller den primitive landsortsmannen förkroppsliga. Denna lokala hegemoni har tydliga regionala kopplingar på nationell nivå, då flera forskare under senare år konstaterat att »den svenska modellen« genererat en »barnorienterad maskulinitet«.¹⁴ Gemensamt för I1 och I2 är idén om att både män och kvinnor måste ha »balans« mellan det som de beskriver som »det manliga« och »det kvinnliga« i dem; en balans som dock inte får slå över åt något håll eller göra dem för lika.

I2: Ja, det finns ju en fara i det också. Och det upplever ju många par va, – jag jobbar ju mycket med sexualitet vet du, och det som händer är att om man blir för lika så finns det ingen laddning. Dom sitter där och är så snälla mot varandra och tittar på tv, men dom har fan aldrig sex.

I2:s utsaga har ett intimt förhållande till den transnationelle affärsmaskuliniteten, även om denne uppenbarar sig i en försvenskad och barnorienterad

modell. För att vinna gehör i ett land präglat av folkhemstankar och en jämställdhetspolitisk agenda, har den hegemoniska konfigurationen i I2:s utsaga inkorporerat vikten av förmågan att gråta – så att inte kvinnan lämnar honom – och ansvarstagande för de gemensamma barnen. Denna anpassning kan ses som ett exempel på hur hegemonisk maskulinitet försvarar sig också genom strategisk förändring, och i viss mån lokala variationer för att bättre anpassa sig till historiska och lokala kontexter.¹⁵ Men det är *framförallt* den vuxne, framgångsrike, urbana och heterosexuella maskuliniteten som utgör målet för den »känslomässiga förankring« som I2 önskar skapa genom sina kurser. Detta blir tydligt när han ska förklara problematiken för dem som saknar denna förankring.

I2: Och dom här männen...det kommer då en massa normalbegåvade, vet-tiga kvinnor att inte vilja gifta sig med, för dom har ingen lust att ta hand om en son till.

M: *Just det...*

I2: Och det är det här som är det stora problemet som samhället nu möter: vad ska vi göra med alla obildade män som inte vill flytta från Norrlands inland, som inte vill utbilda sig, och som rapar och fiser och dricker alkohol och tittar på våldsfilmer, det är ett megaproblem!

En man som »inte hänger med känslomässigt«, är alltså den man som inte skaffar sig en universitetsutbildning eller blir kvar i Norrlands inland och därmed slutar attrahera kvinnor. Idén om den problematiska norrländske mannen, som varandes så omodern att han driver kvinnorna på flykt från Sveriges norra regioner är sedan länge etablerad i svensk debatt, något som uppmärksammas och ifrågasatts av ett flertal forskare.¹⁶

För I3 är det de patriarkala strukturerna som sätter för snäva ramverk för män och för kvinnor, vilket enligt honom gör att »den syn som finns på människan som är uppvuxen, eller som har utvecklats under en patriarkal tid det ger en [...] skev bild av vad människan är«. Det är alltså genom en ännu inte realiserad befrielse av mannen från den, som I3 uttrycker det, tvingande och begränsande »manslådan« som idealet uppnås. Det är den profeministiska mansrörelsen som utgör diskursiv fond och regional nivå till I3:s lokala hegemoniska maskulinitet. Utifrån denna, i både angloamerikansk och europeisk kontext, bör män likväl som kvinnor befrias från tvingande könsroller och förverkligas bortom patriarkala förtryck. I3:s utsaga är den som tveklöst utgör det mest kraftfulla motståndet mot den transnationella

affärsmaskuliniteten genom sitt fundamentala avståndstagande från de patriarkala strukturer som han menar ligger bakom de nuvarande ramverken för män. Den målsättning han har för manskursernas deltagare handlar framförallt om att de ska *frånsäga* sig makt och privilegier och lösgöra sig från förtryckande mekanismer. Istället för att sälla sig till de diskurser som varit närvarande i somliga svenska profeministiska mansrörelseverksamheter under senare år, med slagord som »riktiga män våldtar inte«, tar han tydligt avstånd från allt som kan uppfattas som tron på en mer »riktig« manlighet: »att försöka definiera vad... hur man ska vara som man är... nej jag tycker att det är... är kontraproduktivt just nu tror jag«. Han favoriserar dock velourmannamaskuliniteten, som han säger sig önska »återta«, trots att han är väl medveten om hur en sådan position väcker våldsamma reaktioner och bestraffas på såväl privat som kollektiv nivå. Därmed framstår denna favorisering som ett retoriskt motstånd av det mer oppositionella slaget.

Det som vid en första anblick kan framstå som lokala hegemoniska maskuliniteter visar sig, analyserat ur ett globalt perspektiv, snarare vara exempel på delaktiga eller oppositionella maskuliniteter som ständigt och oundvikligt förhåller sig till konfigurationen *den transnationella affärsmaskuliniteten*.

Velourmannen

Vilka maskulina positioner underordnas och marginaliseras då i förhållande till detta? I förarbetet samt utformandet av intervjuguiden har jag varit särskilt uppmärksam på två maskuliniteter: »velourmannen«, då jag önskat undersöka mer lokala diskurser, samt »bögen«, för att få en ingång till fokuseringen av heteronormativitet. I samtliga intervjuer blev de båda positionerna synliga på mer och mindre direkt vis.¹⁷

Il konstaterar tidigt att hans manskursverksamhet har få likheter med 1970-talets mansrörelse. »Mjukismannen« är omnämnd i en av hans böcker om manlighet, så som en icke önskvärd position, och han beskriver under intervjun denne på följande vis:

Il: [han] gör det lätt för sig genom att säga ja och följa strömmen och göra vad kvinnan säger och...väldigt ofta rädd för att vara till besvär och så va... duktig på att visa känslor och sånt där, men kan inte sätta gränser.

Denna bild påminner i mångt och mycket om den allmänt vedertagna synen på 1970-talets mansrörelse och senare påvisar han själv att han sammankopplar sin mjukisman med just detta då han konstaterar att han inte känner någon som »var på nåt mans... sånt mjukisläger«. Mjukismannen »gör som kvinnan säger« och är en man som enligt I1 ofta inte gjort ett bra avslut med modern och därmed underkastar sig även andra kvinnor. Det är också huvudsakligen just denna maskulinitet som man genom hans manskurser ska bryta sig fri från, genom att plocka upp »det otämjda i mannen«, samt »döda mamma«; en symbolisk benämning för att göra ett tydligt avslut med modern och bli självständig gentemot henne och därmed också andra kvinnor.

Även I2 positionerar sig tydligt mot 1970-talets progressiva rörelser som han anser gav uttryck för stor naivitet i sin aktivism. Istället vill han på frågan om dagsaktuella mansrörelser lyfta fram en annan typ av mansgrupper:

I2: Sen finns det en grupp till, där man kan prata om en mansgrupp, och de är ju kanske yngre än trettio år ungefär, storstadsmän, välbegåvade, välutveckl...väl liksom har bra jobb, som är väldigt intresserade av sina barn och som är väldigt intresserade utav en annan sorts manlighet, och går på kanske pappakurs tillsammans och som har mans...manskurser, mansgrupper va. Och det är väldigt intressanta människor alltså, som jag tycker att du borde intervjuva, därför...därför att det är en helt annan sorts man va, och det kan man börja se nu, att dom är inte femininiserade som dom var på sjuttioalet

M: Ok...

I2: det är inte velourmannen. Dom är väldigt framgångsrika, dom är...det är bara det att dom har tillgång till kvinnan i sig också, samtidigt som dom är bäst på att spela fotboll va.

Trots att I2 många gånger upprepar vikten av att ha »balans mellan det manliga och kvinnliga i sig« blir det härmed tydligt att denna balans aldrig får slå över till att underminera den sanna maskuliniteten i att t.ex. »spela fotboll« och vara »framgångsrik«.

I3 är i sin utsaga på det klara om velourmannens underordning, och ger en ingående beskrivning av hur han upplever 1970-talets mansrörelse ha blivit utsatt för en kollektiv stigmatisering.

I3: det är hotfullt när man kliver utanför 'manslådan' som vi brukar kalla det numera... böge, fjolla, kärring; jag menar allt sånt möter man där, och det var...det var verkligen på det sociala planet så märktes hela gruppen utav det.

På så vis är hans uttalande; »idag försöker jag... säga stolt att jag är en gammal velourman«, ett tydligt försök till motstånd, där han medvetet förhåller sig till den föreskrivna hierarkin, och samtidigt påtar sig en underordnad position.

Bögen och sexualiteten

I1 och I2 utgår ständigt och oproblematiserat från den heterosexuelle mannen i sin syn på vad män skall uppnå genom sin kursmedverkan, på vad manlighet egentligen är, samt i sina förhoppningar för den framtida mannen. När I1 ska försöka förklara kärnan i manligheten säger han att manligt och kvinnligt lättast urskiljs om man tittar historiskt, samt i andra kulturer: »där det inte finns dagis och såna saker, utan männen dom är ute och jagar och fixar käket åt ungar, och kvinnorna tar hand om familjen och... väldigt tydlig uppdelning«. Manligheten i sin tydligaste form är alltså enligt I1 beståndsdel i en ahistorisk kärnfamilj utan antropologiskt stöd. Här osynliggörs helt kvinnors historiska arbete då de ofta varit huvudansvariga för införskaflandet av föda, samt det faktum att människor traditionellt levt i grupper om många fler än man, kvinna och barn. Uppfattningen om den innersta manlighetens heterosexualitet blir ytterligare accentuerad i I1:s utsaga när han fortsätter med reproduktivt symbolspråk: »manligt och kvinnligt; så är det mannen som penetrerar och kvinnan som tar emot och omsluter«. På frågan om detta innebär att en man som blir penetrerad av en annan man är den direkta motsatsen till »den djupa manligheten« svarar han att han håller med om detta. Connell beskriver detta motsatsförhållande mellan det eftersträvarsvärda och bögen på följande vis: »att vara böj är i den patriarkaliska ideologin en förvaringsplats för allt som symboliskt har utestängts från den hegemoniska maskuliniteten«. ¹⁸ För I1 är homosexualitet antingen en hormonrubbing eller en social störning:

el1: väldigt många som är homosexuella har hormonella skäl så att säga till detta, men väldigt ofta så ser jag också män som växer upp tillsammans med en ensamstående mamma och med dålig kontakt med män, eller växer upp med stark mamma och en svag pappa och som har med olika sociala skäl...jag tycker mig se sociala skäl till att dom blir homosexuella.

Därmed är det samme mjukisman som inte har gjort ett korrekt avslut med modern eller fått tillräcklig bekräftelse från fadern, som också riskerar att utveckla denna socialt orsakade homosexualitet. Få homosexuella män deltar

dock i hans kurser vilket han kommenterar på följande vis: »dom [bögarna] har nästan mer stereotypa bilder av mansgrupper än vad vanliga människor... eller normala människor har«, vilket han beklagar eftersom »väldigt många utav dom skulle må bra av att gå på mansgrupp«. På frågan om detta innebär att homosexualiteten skulle kunna utbytas mot heterosexualitet om dessa män arbetade med sina modersrelationer så som inom I1:s kursverksamhet svarar han att det är troligt.

Den förgivettagna sexuella samvaron sker alltså mellan man och kvinna och I1 menar att det är viktigt att mannen plockar fram »det otämjda« i sig, inte minst för kvinnans egen skull:

I1: samtidigt så är det förbjudet att säga det... å komma hem å vara vild och svettig å så, men att våga vara det utan att skada en kvinna det tror jag är väldigt viktigt att ha den här styrkan och så. [...] Männen säger väldigt ofta att om vi är som kvinnorna vill ha oss så vill dom inte ha oss. Väldigt ofta säger kvinnorna att dom ska vara snälla, känsliga, men sen tänder de nästan alltid på alltså vildheten, det är en väldig paradox där som är väldigt svår för männen att hantera, när man ska vara det ena eller det andra. Och svaret på det är att inte lyssna så mycket på vad man tror att den andre vill, utan följa...för det tror jag generellt kvinnorna tycker om även sexuellt, att en man vågar vara i kontakt med sig själv, och inte bara känner efter kvinnans behov – vad vill hon nu och så.

Här lutar I1 sig tillbaka på den etablerade diskurs som den mytopoetiska mansrörelsen en gång vann legitimitet med, då man framställde den feminiserade velourmannen som en förlorare på den heterosexuella begärsmarknaden. Likhetera med Helena Hills beskrivning är tydlig:

Mansrörelsemännen menade själva att män tidigare tagit avstånd ifrån allt manligt och dessutom anammat kvinnorörelsens krav utan urskiljning, för att sedan upptäcka att kvinnor inte ville ha dem, utan föredrog maskulina män.¹⁹

Kvinnans bristande åtrå används här som ett argument för att med hjälp av den obligatoriska heterosexualiteten som tvingande princip framställa den alltför mjuke eller känslige mannen som onaturlig. Detta är en föreställning med djup kulturell förankring som utgår från att sexuell dragningskraft förutsätter skillnader. Det är ett exempel på det som Butler beskriver om hur den normativa heterosexualiteten och genuskontollen samverkar för att befästa varandra.²⁰ Även I2 använder sig av en återkommande dualism

mellan manligt och kvinnligt och understryker vikten av att inte överbrygga skillnaderna för mycket, eftersom »laddningen« kan försvinna och (heterosexuella) par då slutar ha sex med varandra. Enligt denna logik finns det inget utrymme för homosexualitet.

I I2:s syn på manlighet i stort har homosexualitet omöjliggjorts som tänkbar position då hans, ofta biologistiska, teorier i synbar mån baserar sig på så heteronormativa antaganden att de fodrar en obligatorisk heterosexualitet för att inte rasera. Även I2 målar upp en bild av den innersta manligheten som heterosexuell, då han hävdar att »vi är som mest olika biologiskt«, även här exemplifierat med reproduktiva termer såsom passiva ägg och tävlingsinriktade spermier. Han hänvisar också till s.k. »förprimater«, för att påvisa biologiska ursprung och nedärvda sexuella beteenden, exemplifierat med »alfahannar« med »rätt att ha sex med alla honor«, och honors måttlösa hunger på sperma. Vidare framstår det som att stora delar av den problematik som I2 menar att män måste ta itu med, genom att »arbeta med sina känslor« och »bli vuxna«, handlar om att annars riskera att heterosexualiteten undermineras. Dessa män tenderar annars ständigt att förlora sitt värde på den heterosexuella begärsmarknaden. De män som inte »hänger med« är för I2 ett »jätteproblem« och han utbrister att vi »måste vakna upp och hjälpa dom här«. Det som annars kan hända är inte minst att »dom här männen... de kommer då en massa normalbegåvade, vettiga kvinnor att inte vilja gifta sig med, för dom har ingen lust att ta hand om en son till«. Även den man som inte kan gråta och därmed inte utvecklar sin empatiska förmåga riskerar att kvinnan lämnar honom eftersom hon inte får »den närhet och upplevelse av gemenskap med den här mannen längre«.

Trots att I2:s förklaringsmodeller är tveklöst heteronormativa visar han sig dock vid uppmaning inte alls obekvämd med att tala om homosexualitet. I ett intressant parti av intervjun som handlar om femininisering exemplifierar han med ett bögar som han är bekant med:

I2: båda i det paret skulle du inte ha en aning om att dom var homosexuella [...] Men det finns såna som säkert är bögar utav mer, ska vi säga, mera...att dom har väldigt mycket östrogen och att det finns någonting i tidig alltså... dom blir det oavsett vilken kultur dom är i va. Men sen finns det många bögar som inte alls man kan se det på och märka det på, och många utav dom är ändå väldigt femininiserade.

Därefter följer en utläggning om småorter kontra storstäder, utanförskap och trygghet som landar i att femininiteten hos homosexuella män är ett försvar då de blir utsatta för mobbning i skolan, men att under rätt omständigheter skulle den alls inte vara nödvändig:

I2 Men jag menar att dom har byggt upp sin identitet kring det här feminint, överdrivet böjiga, i sitt utanförskap; utanförskapet har blivit en del utav bögeriet förstår du, och det är inte nödvändigt...

M: Ok...

I2: Och, som min polare säger: vanliga, goa killar som har fått jättemycket kärlek hemma, och som bara upptäcker en dag att dom gillar...gillar tjejer, eller gillar killar istället, och inte är mobbade för det, och det finns så många ändå som är så likadana, dom behöver inte hålla på med det där...

M: Nånänä... nå

I2: Dom jobbar på Ericsson och är tekniker vet du liksom, det är bara det att dom har pojkvän hemma.

Här ryms därmed en form av accepterbar homosexualitet där det centrala är att maskuliniteten förblir intakt. Det är också ett exempel på hur det som I2 beskriver som vikten av att vara i kontakt med sin »inre kvinna« aldrig får slå över i femininisering, oavsett vem det gäller. I2 hävdar också bestämt, på frågan om hur hans kurspedagogik förhåller sig till homosexualitet, att det inte är någon som helst skillnad; samma verktyg kan användas i arbete med homosexuella och han »lägger sig inte i« kursdeltagarnas »privata sexualitet«. I denna aspekt anser jag det uppenbart att informanten förhåller sig till den för tillfället politiskt korrekta diskursen i den regionala, svenska kontexten som präglas av stor tolerans mot homosexualitet och allas-likavärde-principer. Han drar resonemanget så långt som att hävda att många som anser sig vara heterosexuella, i arbetet med sin sexualitet, kan inse sig vara bisexuella, eller som han uttrycker det, »multisexuella«, men fortsätter snart med att hävda att detta framförallt gäller kvinnor; något som även det, enligt honom, har en biologisk orsak. På så vis omöjliggörs än en gång öppningen för en manlig homosexuell position, och den retorik som kunde tyckas vågad; om »vår egen relativa homosexualitet«, blir harmlös genom att aldrig riktigt beröra män. Vilken syn som trots allt dominerar hans uppfattning om naturlig sexualitet blir uppenbar i avslutningen då han på den öppna frågan om förhoppningar för framtidens man entusiastiskt utbrister:

I2: jag tror att mötet mellan man och kvinna, om det kan ske på ett...på ett

vuxet sätt där man kan skapa mycket kärlek ingjuter så mycket hopp för hur vi skulle kunna lösa problemen på jorden. För den lilla formen är mellan man och kvinna och barn, och när den sköts på ett moget sätt, ja då kan vi klara alla andra problem med.

I3 tar på eget initiativ upp frågan om manlig homosexualitet som underordnad och marginaliserad, samt hur denna rädsla påverkar den homosociala kontakten mellan män. Han säger:

I3: det [homofobin] gör att jag inte kan ha nära relationer med vilken man som helst egentligen, för det kommer in och spelar där. Vi har föreställningar om vad man kan göra och inte kan göra när det gäller närhet till andra män, den fysiska närheten till andra män är ju...omöjliggjord eller försvåras av det förtryck som...som finns.

Dock blir det uppenbart att detta inte får så stort utrymme heller inom det större ramverket för I3:s verksamheter och att rädslan bland andra inblandade finns för att förknippas med manlig homosexualitet. Den profeministiska mansrörelsetraditionen, inom vilken jag placerar I3:s utsaga präglas av samarbete med rörelser för homosexuellas rättigheter, och har ur internationell synpunkt förmått lägga emphasis på betydelsen av homosexualitet i det traditionella maskulinitetsskapandet. Det är därmed inte förvånande att även I3 hyser stor medvetenhet om dessa frågor. Att de däremot inte läggs tonvikt på detta i beskrivningen av kurspraktiken får sin förklaring i den regionala svenska kontexten, där profeministiska män ständigt riskerar att sammanblandas med den »homosexuelle velourmannen«.

Diskussion

Det är uppenbart att sexualitet och genus i I1:s och I2:s utsagor återskapar och förstärker varandra på ett så oupplösligt vis att de omöjligt skulle kunna tolkats åtskilda. Då talet om en problematisk manlighet i behov av stöd ständigt hänvisar till risken för att förlora kapital på den heterosexuella begärsmarknaden, framstår kurserna som rena stabiliseringsåtgärder för att upprätthålla den heterosexuella matrisen. Den man som ska räddas, undan dominanta mödrar eller Norrlands inland, är med självklarhet heterosexuell och det som annars riskeras är vid skärskådning just relationen till en kvinna. För att genomföra detta erbjuder kursledarna modeller för att konstruera en maskulinitet som å ena sidan förklaras ha sin förankring i den manliga biologin, men å andra sidan tycks förbehållen en mycket begränsad del av den

manliga populationen, genom sitt avståndstagande och underordnande av andra maskuliniteter. Mannen, som oproblematiserad och eftersträvad kategori, är därmed = en biologisk man = manligt genus = begär mot kvinna.

Mot vilken fond kan man då analysera denna obligatoriska heterosexualitet? Min studie visar hur diskursen om velourmän och mjukismän återkommer som en röd tråd i talet om manskursverksamheterna, och synes i den lokala kontexten omöjlig att inte förhålla sig till. Den heterosexuella matrisen som tvingande princip får ett ovanligt stort bekräftelsebehov då mansgruppsverksamheter i Sverige starkt förknippas med en homosexuell avmaskuliniserad rörelse och kräver därmed att ledarna garderar sig med en överartikulerad heteronormativitet. Men velourmannen är också intressant att betrakta som det nya HBT-vänliga Sveriges »förvaringsplats för allt som symboliskt har utestängts från den hegemoniska maskuliniteten«; den plats som Connell annars tillskrivit bögen. Ty i informanternas utsagor riktas det största motståndet mot *femininisering* oavsett sexuell läggning, snarare än mot den homosexuelle mannen. Skapar sig informanterna liksom i den allmänna samhällsdebatten »en legitim fjolla« i velourmannen? En schablon möjlig att bespotta i syfte att påvisa den önskade maskuliniteten utan att för den sakens skull anklagas för homofobi och intolerans? Oundvikligen handlar velourmannen som stereotyp om det fortfarande lika vitala föraktet för femininitet i manliga kroppar, och rädslan för en hotad heterosexualitet. Å andra sidan är det i sin tur omöjligt att särskilja detta förakt för femininitet från den traditionella fjollan, bögen, eftersom delar av den homosexuella sexualpraktiken i sig är direkt sammankopplad med femininitet. Detta blir tydligt synligt i I1:s resonemang om hur den djupa manligheten faktiskt *är* oförenlig med att bli penetrerad av en annan man. Ur en biologisk syn på kön kan vidare den »hormonella« fjollans femininitet likväl som kvinnans accepteras, men misstanken finns hela tiden om ett perverterat genus som vanställts av yttre omständigheter, och där även homosexuella män skulle »må bra av att gå på mansgrupp (I1)«. Genom att komma tillrätta med sin manlighet skulle de därmed också kunna vända sin homosexualitet till heterosexualitet.

Alla informanter ger vidare uttryck för diskursiva sympatier för homosexualitet som fenomen och rättighet, liksom för jämställdhet mellan könen. Men i I1:s och I2:s fall blir dessa sympatier fullkomligt uddlösa då de trots detta ständigt utgår från en heteronormativ världsordning som dessutom

naturaliseras med biologistiska förklaringsmodeller. På samma vis underminerar de på alla upptänkliga sätt den jämställdhet som de säger sig stödja genom könsdualistiska och patriarkala argument. På så vis kan de med Connells terminologi genom sin delaktighet, trots diskursiva sympatier, sägas understödja den hegemoniska maskuliniteten.

Undersökningen har dock också gett utrymme för att påvisa möjligheten till homosocial praktik mellan män bortom det systematiska underordnande av andra positioner, vilket jag ser representerat i I3:s utsaga. Denna är lätt att placera i den profeministiska traditionen, utifrån den medvetenhet som informanten uppvisar kring samverkande maktaxlar, både gällande sexualitet, patriarkala samhällsstrukturer samt etnicitet. Genom att aldrig lyfta fram en ideal, önskvärd maskulinitet som skulle kunna rymmas djupt inom den man som idag kontrolleras av en begränsande genusdisciplinering, skapas heller inga hierarkier i hans utsaga. De homosociala plattformar inom vilka han verkar tar tydlig ställning för jämställdhet på alla områden, och ideologierna utgår från en såväl politisk, strukturell som personlig agenda. Arbetet med en problematisk manlighet är inte förlagt till personnivå, och han lutar sig aldrig tillbaka på biologistiska förklaringsmodeller för att naturalisera fördelningen mellan och inom könen. Dock är det intressant att se hur den förhållandevis queera pedagogik som genomsyrade 1970-talets profeministiska mansrörelse lyser med sin frånvaro. För även om stora delar av I3:s utsaga överensstämmer med 1970-talets mansrörelses problemställningar, syns inga spår av det testande av maskulinitetens och sexualitetens gränser som denna ägnade sig åt genom bl.a. kroppslig beröring mellan män. Detta kan betraktas som en strategisk anpassning för att överhuvudtaget skapa legitimitet för profeministiska män i kölvattnet av 1970-talets mansrörelse.

De generella slutsatserna man kan dra utifrån detta är att den manliga homosocialiteten kan användas i en bred flora av syften, och på intet sätt per definition reproducerar hegemonisk maskulinitet eller homofobi, även om fallenheten tycks vara stor så till vida man inte formulerat sig kring en strukturell maktanalys. Erkännas bör också att även den aktivitet som den mytopoetiska falangen traditionellt ägnat sig åt, har den positiva effekten att bryta mäns isolering från varandra och uppmuntra deras arbete med djupare känslor. Men mansgruppsverksamhet kan förutom detta också, så som I3:s utsaga utgör exempel på, användas till medvetandehöjande aktiviteter, och som ett forum för att fokusera maskuliniteters betydelse i

maktordningarnas komplexa samspel. På så vis kan den syfta till förändring på *såväl* individnivå som de stora strukturella planen, samt som ett nätverk för stöd och solidarisering med människorättsrörelser. Det viktiga menar I3, är inte att kunna tala om en enhetlig »mansrörelse«, utan att fler engagerade män organiserar sig för jämställdhet. Huruvida dessa engagerade män också borde organisera sig mot en tvingande, och obligatorisk heterosexualitet samt mot homofobi är dock 2008 mindre uttalat än 1970.

Så kallade manskurser är ett relativt utforskat område ur en svensk samtidsaspekt, och det är min förhoppning att detta kommer att förändras. Vid sidan av den vetenskapliga ansatsen med uppsatsen har jag närt ambitionen att fylla en granskande funktion över de berörda kurspraktikerna. Detta är ett arbete som bör fortgå, då jag finner det högst anmärkningsvärt hur så välansedda representanter som somliga av informanterna är för sina respektive forum, i många aspekter kan ge uttryck för en sån konkret homofobi och underordnande av kvinnor och minoritetsgrupper.

Noter

- ¹ Hill, Helena (2007). *Befria mannen! – Idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. Umeå, s. 222.
- ² Guillou, Jan 1979.
- ³ Hill 2007, s. 217.
- ⁴ Ibid., s. 214.
- ⁵ Ibid., s. 198.
- ⁶ Butler, Judith (2005) *Könet Brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm, s. 296.
- ⁷ Ibid., s. 25.
- ⁸ Connell, R.W. (2003 [1995]). *Maskuliniteter*. Göteborg, s. 101.
- ⁹ Connell 2003 [1995], s. 103.
- ¹⁰ Connell, R.W. & James W. Messerschmidt 2005 s. 846.
- ¹¹ Connell 2003 [1995], s. 103.
- ¹² Bly 1990. I boken uppmanar han, utifrån Bröderna Grimms saga med samma namn, män att komma i kontakt med sin inre "vildman", med hjälp av bl.a. mytologiska arketyper och folksagor.
- ¹³ Connell, R.W. (2000). *The men and the boys*. Cambridge. På senare år har Connell lanserat begreppet transnationell affärsmaskulinitet (transnational

business masculinity), för att beskriva det moderna maskulinitetsideal som framförallt konstrueras utifrån den offentliga affärsvärlden och som idag kan sägas inneha den hegemoniska positionen i den globala kapitalismen och neo-liberalismens era. Den transnationella affärsmaskuliniteten präglas dels av en påtaglig egocentrism, samt enbart villkorlig lojalitet mot sin omgivning. Vidare skiljer den sig från traditionell borgerlig maskulinitet genom sin mer liberala sexualitet, och tenderar att förhålla sig till kvinnokroppen som en handelsvara, *ibid.*, s. 50 ff.

- ¹⁴ Se bl.a. Bekkengen, Lisbeth (2002) *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö. Bekkengen påvisar bl.a. hur en barnorienterad maskulinitet på intet vis förutsätter en jämställdhetsorienterad maskulinitet.

- ¹⁵ Connell 2003 [1995], s 101.

- ¹⁶ Se bl.a. Nordin, Lissa (2007), *Man ska ju vara två. Män och kärlekslängtan i Norrländsk glesbygd*. Stockholm. Där refererar hon bl.a. till etnologen Kjell Hansen som menar att det finns en uppfattning om Norrlands inland som otidsenligt och utvecklingsmässigt efterblivet läst mot samhället i övrigt. Nordin menar att denna nidsbild projiceras på individerna, och att landsdelen därmed tros vara främst befolkad av lika annorlunda och otidsenliga män (s. 39 m.fl.). Hon understryker hur förståelsen av hur norrlänningen och glesbygds mannen ständigt står i kontrast till den idealiserade uppfattningen om hur den urbana moderne mannen bör vara (s. 44 m.fl.).

- ¹⁷ I uppsatsen redogörs även för positionen »norrlänningen« samt »den utländske mannen« som exempel på andra maskuliniteter som underordnas i informanternas utsagor.

- ¹⁸ Connell 2003 [1995], s. 102.

- ¹⁹ Hill 2007, s. 214.

- ²⁰ Butler 1999 [1990]). *Genustrubbel: Feminism och identitetens suversion*. Göteborg, s. 25.

Litteratur

- Bekkengen, Lisbeth (2002). *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö.
- Bly, Robert (1990). *Järn Hans. En bok om män* (övers. Lasse Söderberg). Västerås.

- Butler, Judith (2005). *Könet Brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg* (övers. Tiina Rosenberg). Stockholm.
- (1999 [1990]). *Genustrubbel: Feminism och identitetens suversion* (övers. Suzanne Almqvist). Göteborg.
- Connell, R.W (2003 [1995]). *Maskuliniteter* (övers. Åsa Lindén). Göteborg.
- (2000). *The men and the boys*. Cambridge.
- & James W. Messerschmidt (2005). »Hegemonic masculinity: Rethinking the concept«, i *Gender & Society*, vol. 19, no. 6, December, s. 829–859
- Guillou, Jan (1979). »Rapport från ett mansläger« i *Folket i bild/Kulturfront*, nr 17.
- Hill, Helena (2007). *Befria mannen! – Idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. Sverige.
- Nordberg, Marie (2001). »Teori som importvara: 'Hegemonisk maskulinitet' teoretiskt axiom i svensk genusforskning med fokus på män?«, i Anna Johansson (red), (2001). *Svensk genusforskning i världen: Globala perspektiv i svensk genusforskning och svensk genusforskning i ett globalt perspektiv*. Göteborg: Svenska sekretariatet för genusforskning, konferensrapport, s. 124–142.
- Nordin, Lissa (2007). *Man ska ju vara två. Män och kärlekslängtan i norrländsk glesbygd*. Stockholm.